

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמוד
"תקני חיים"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בליעדר שליט"א

232

פרשת דברים תשפ"ה

דיני תשעה באב

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

דיני שבת חזון שהוא ערב ט' באב

קלי צום, כדורים, טיפוח

א. כדורי קלי צום וכדומה מיוצרים מתמצית תוספת תזונה ולכן מעיקר הדין מותר לבלעם בשבת, ואין בו משום רפואה, וכמו כן אין בו משום הכנה לחול כי יש בו תועלת מיד, אבל לכתחילה עדיף לרסק הכדור בערב שבת לתוך מאכל או לשפוך הנוזלי לתוך מאכל כדי שלא יהא ניכר שאוכלו בשבת, ואם לא עשה כן יכול לערבו במשקה או במאכל בשבת ולאכלם (הגר"ש וואנר, קו מבית לוי, בין המצרים עמ' מד), אמנם כדורי 'אדוויל' או 'קפאין' בסגנון 'שחרור מושהה' שאין לו שום תועלת מיידית, אין לקחתם בשבת, ועדיף לקחתם בט' אב בעצמו באופן המותר (לקמן אות מ"ב).
ב. בשעת אכילה בשבת אין לומר שאוכל הרבה כדי שיהיה לו כח לצום משום דהוה כמו הכנה לחול בדיבור, אבל מותר לאכול יותר (מ"ב סי' רצ סק"ד).

טיול בשבת

ג. בט' באב לא ילך אדם לטייל בשוק, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש (שו"ע סי' תקנ"ד סכ"א), וכן בערב ט' באב לא יטייל (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב) משום שלא יסיח דעתו מאבילות.
ד. ערב ט' באב כשחל בשבת. גם כשחל ט' באב ביום ראשון לא יטייל בשבת אחר חצות בגינות ופרדסים בקבוצות, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש, מ"מ מותר לקחת הילדים לגן באזור באופן הרגיל.

לימוד תורה

ה. בשנה רגילה נוהגים לא ללמוד מחצות היום של ערב ט' באב אלא דברים המתירים ללמוד בט' באב עצמו (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב), ונחלקו הפוסקים האם הדין בשבת שחל בו ערב ט' באב [או ט' באב עצמו] האם מותר ללמוד כרגיל (מ"ב שם סק"ט) או רק דברים שמותרים בט' באב עצמו (חזו"א, ארחות רבינו ח"ב עמ' קל"ו).
ו. למעשה. לימוד בציבור יש להחמיר, ולכן לא יאמרו שיעורי פרקי אבות בשבת זו (רמ"א, הגר"ש תורה המועדים סק"ה), ולימוד בתוך מסגרת אבות ובנים לא נחשב שיעור ברבים שהרי כל אב לומד עם בנו באופן פרטי (שם), אבל לימוד ליחיד יש על מה לסמוך להקל (ט"ז, מ"ב שם סק"ו).

סעודה המפסקת

ז. צריכים להתפלל מנחה מוקדם בכדי שישאר זמן לאכול סעודה שלישית ולסיימה עוד לפני השקיעה.
ח. דיני סעודת המפסקת השייכים לשנה רגילה כגון אכילת רק תבשיל אחד, ישיבה על הארץ ואכילת לחם ואפר, אינם שייכים השנה משום כבוד שבת קודש. ומותר לאכול בשר ולשתות יין ולהעלות על השלחן אפילו כסעודת שלמה המלך בשעתה (שו"ע סי' תקנ"ב ס"י) ולשיר זמירות שבת כרגיל (שו"ת אג"מ ח"ד סי' ק"ב) ולברך ברכת המזון עם זימון (מ"ב סק"י), אלא שאין לקבוע מסיבת רעים (מג"א שם, מ"ב סק"ג).
ט. אף שאין צמים בשבת, מ"מ צריכים להפסיק מלאכול ומלשתות מזמן שקיעת החמה (רמ"א שם) ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו ויחשבו שהוא כשאר שבתות (מ"ב סק"ד).
י. גם איסור רחיצה מתחילה משקיעת החמה, אבל אין לחלוץ הנעליים או לשבת על הארץ עד מוצאי שבת ממש (רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב).

מוצ"ש חזון – ליל ט' באב

מוצ"ש

יא. עם בגדי שבת. במקומות שמתפללים ערבית מיד עם צאת"כ אז חולצין הנעליים אחרי ברכו, וצריכין ליהרהר שלא לנגוע בהן (תקנ"ג סק"ו), ואז צריכין לקחת נעלי ט' באב לביהמ"ד לפני שבת] ואז יוצא דנשארם עם בגדי שבת בשעת איכה וקניות.

יב. עם בגדי חול. ויש הרבה מקומות שמאחרין להתפלל ערבית כדי שיהיה זמן לחלוץ מנעלים ולהחליף הבגדים בבית ורק אח"כ באים לביהמ"ד, ובמקומות אלו צריכין גם להסיר בגדי שבת וללבוש בגדי חול שכבר לבשו לפני שבת, אבל אסור ללבוש מכובסים.

הבדלה במוצ"ש חזון

יג. אין מבדילין על הכוס במוצ"ש זה כיון שא"א לשתות מהכוס מחמת הצום, וגם לא נותנים לתינוק לשתות דלמא אתי למיסרך לשתות אף לאחר שיגדיל (מג"א סי' תקנ"ו, מ"ב סי' תקנ"ט סק"ל) אלא מבדילים למחרת במוצאי הצום, אמנם מבדילין בתפילה ואומרים 'אתה חוננתנו'.

יד. ברכת הנר. מ"מ צריכים לברך על הנר, והמנהג שאחרי תפילת ערבית לפני אמירת איכה מברכין על הנר בביהמ"ד (שו"ע תקנ"ו ובמ"ב שם).

טו. יש אלו שמברכין על הנר בביתם טרם בואם לביהמ"ד כדי להוציא את בני ביתם בברכת הנר ולצאת מספיקות, או מברכים על הנר אחרי הקניות בביתם (הגר"ש, שש"כ פס"ב הע' צ"ח) ואז עכ"פ צריכים לכוון לא לצאת ידי חובה בביהמ"ד, כי אין לברך הברכה רק לצורך נשים.

טז. אין מברכין על הבשמים כלל לא במוצאי שבת ולא בסוף הצום (שו"ע תקנ"ו).

יז. מי שאינו צם. מי שאינו צם כלל אפילו בלילה כגון חולה וכדומה, צריך להבדיל בלילה, וכשמבדיל, אינו מתחיל עם הפסוקים 'הנה קל' רק מברך ברכת הגפן, נר והמבדיל, ואם מבדיל על מיץ ענבים אז יתן לתינוק לשתות, וכשאין תינוק, ישתה בעצמו כשיעור רביעיית ולא יותר.

יח. אשה. אם אשה אינה צמה, יכול הבעל להבדיל על הכוס במוצאי שבת ולהוציא אותה י"ח ושוב אינו צריך להבדיל במוצאי הצום שהרי כבר יצא, והאשה תשתה מהכוס הבדלה, או אפשר לתתו לקטן (שו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' נ"ד).

יט. אם האשה אינה רוצה לשתות מכוס הבדלה וגם אין שם תינוק, או שהבעל נמצא בבית הכנסת ואינו יכול להבדיל עבורה, וכן כשקיבלה פסק לצום עד הבוקר, יכולה לסמוך על הפוסקים הס"ל דלא נתקן הבדלה כלל במוצאי שבת כזה, ועליה רק להגיד 'ברוך המבדיל וכו' ויכולה לאכול, ולשמוע הבדלה במוצאי הצום מבעלה (שו"ת קנין תורה ח"ה סי' נ"א, שו"ת שרגא המאיר ח"א סי' נ"ט).

שטיפת כלים

כ. במוצאי שבת אין לשטוף הכלים של שבת משום איסור עשיית מלאכה בט' באב, וכן אין לשוטפם למחרת בבוקר מטעם הנ"ל. ואחרי חצות היום אפשר להקל כדין עשיית מלאכה אחרי חצות (שו"ת שמלת בנימין סי' ב, אורחות חיים סק"ג).

כא. לשטוף הכלים במוצ"ש ע"י נכרי מותר, וכן מותר להפעיל את המדיח כלים אם הכלים כבר מסודרים בתוכו, משום שאין שיהוי במעשיו.

דיני תשעה באב

עשיית מלאכה

כב. מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין ומקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין וכו' (שו"ע תקנ"ד סכ"ב) והטעם כדי שלא יסיח דעתו מאבילות. כהיום מנהג כל ישראל בכל מקום שלא לעשות מלאכה עכ"פ עד חצות (באה"ל בשם מטה יהודה).

כג. הדין כן גם לגבי פרקמטיא וביזנס [business] להריח ולהשתכר דאסור כנ"ל. מלאכה שאין בה שיהוי מותר לעשותה דאין מסיח דעתו על ידו (מ"ב שם סקמ"ג).

כד. עפ"י היה לכאורה מותר לשלוח 'אימיל' בודד אם הוא דחוף, או לעשות דבר קטן ביותר על המחשב שלא יגרום לשיהוי, ומ"מ ירא שמים יש לו להחמיר להפריש עצמו מכל דבר (ח"י אדם כלל קלה ט"ו) שלא יסיח דעתו מאבילות.

כה. **מכולת**. למכולת מותר לפתוח כדי למכור צורכי היום, לחם, חלב וכדומה לצורך ילדים ולאילו שאינם מתענים וכן לצורך שבירת ומוצאי הצום (כף החיים סק"ו).

כו. **קייטנות תשעה באב**. מותר לארגן קייטנות ט' באב לילדי השכונה גם כשהדבר כרוך בתשלום, ואין בזה משום משא ומתן בט' באב, שהרי זה נכלל בצרכי העם שמיקל הרבה על ההורים לצום ולהתאבל כראוי. כז. עשיית מלאכה ע"י נכרי מותר אפי' בבית ישראל חוץ מבנין או דבר שעושה רעש משום אוושה מילתא (מ"ב מ"ו).

שאלת שלום

כח. אסור לשאול בשלום חבירו בט' באב (ש"ע תקנ"ה ס"ז). וכן אסור לומר 'צפרא טובא' [good morning] (מ"ב מ"א), אבל מותר לאחל 'מזל טוב' כשיש שמחה שאין זו אלא ברכה, וכן מותר לאחל 'רפואה שלמה' (גשר החיים פכ"א ס"ז אות ז).

כט. מותר לענות בטלפון 'הלו' [hello] דאין זו דרך שאלת שלום אלא אישור שמישהו ענה הטלפון (עי' שו"ת באר משה ח"ז סי' ל"ג וח"ד סי' ק"ז), אבל יש לזהר לא לענות 'שלום' בטלפון.

ל. מטעם איסור שאלת שלום גם אסור לשלוח מתנה לחבירו. אבל לשלוח אוכל או מעדן למישהו או לשכן כדי שיהיה להם אוכל לאחר הצום מותר (שו"ת התעוררת תשובה ח"ג סי' שני"ה).

ישיבה על גבי קרקע

לא. ליל ט' באב ובימוי יושבים בביהכ"נ על הארץ עד תפלת המנחה (ש"ע תקנ"ט ס"ג) וברמ"א כתוב עד חצות. למי שקשה לו לישב על הארץ מותר להניח תחתיו שק או כר קטן, וגם יוכל לשבת על ספסל נמוך (מ"ב סק"א). לב. חולה, זקן ומעוברת וכדומה שקשה להם לשבת נמוך, מותר להם לשבת על מקום גבוה (ערוך השלחן י"ד סי' שפ"ד ס"ג).

לג. וכן המגביה ס"ת (דרישה י"ד שפ"ד אות ב') וכן סנדק לברית מותרים לשבת על כסא רגיל.

לד. נחלקו הפוסקים לגבי ישיבה על מדרגות של ארון הקודש או הבימה האם נחשב כישיבה על הארץ, ו"א שנחשב כישיבה על הארץ (מקור חיים לח"י סי' מ"ג סס"א), אמנם יש שהביאו שהמהרי"ל ישב דוקא על הרצפה ולא ע"ג המדרגה לפני התיבה (הבאר היטב סי' תקנ"ט סק"ג).

לה. **באוטובוס**. מי שנוסע באוטובוס או ברכבת הקלה אין צריך להקפיד לעמוד במשך הנסיעה אלא יכול לשבת מפני שאין כוונתו לתענוג ולנוחיות אלא מטעם בטיחות הנסיעה (טעמא דקרא בשם החזו"א).

עישון

לו. הכנה"ג אסר לעשן בט' באב והחמיר בזה מאד וכתב דהעובר ע"ז ראוי לנדות, והמ"ב (תקנ"ה סק"ח) כתב שאסור לעשן אפילו בד' צומות וכ"ש בתשעה באב, אבל הביא שיש מהאחרונים שמקילין בזה, ע"כ מי שדחוק לו ומורגל בזה ביותר יש להקל אחר חצות ובצנעא.

דיני הצום

מעוברת

לז. מעוברות ומיניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור (ש"ע תקנ"ד ס"ה). כהיום במקומות החמים ביותר ומפני חולשת הדורות, מנהג הרבה פוסקים כאן בא"י להורות שמעוברות בין בתחילת הריון [לאחר מ' יום] ובין בסוף הריון [אפילו בסוף חודש התשיעי] מותרות לאכול ולשתות, ועם כל זאת אם יכולות לצום עד הבוקר מן הראוי לעשות כן, ואם מ"מ צריכות לשתות באמצע הלילה מפני התייבשות מותר, ועל כל אחת לשאול חכם.

מינקת

לח. מיניקות צמות בט' באב (ש"ע שם). ומ"מ אם מרגישה חולשה, סחרחורת [dizzy] או שמרגישה שכמות החלב מתמעט ואינו מספיק לתינוק, אינה צריכה להמשיך לצום (שע"ת סק"ו).

לט. אם התינוק בין כך מקבל לפעמים תחליף חלב כגון מטרנה [formula], אזי יכולה להניק פחות ולסמוך יותר על תחליף חלב, אבל אם אין התינוק מקבל תחליף, אינן מחויבות לנסות לתת מטרנה כדי שתוכל לצום כי חלב אם עדיף טפי לתינוק ולבריאותו, וממילא כשהיא חלשה וכדומה מותרת לה לאכול וכו"ל (בשם החזו"א).

יולדת

מ. יולדת תוך ל' יום, דעת המחבר (ש"ע תקנ"ד ס"ו) דאינה צומה, אך הרמ"א ס"ל דרק תוך ז' ימים אינה צומה אבל אחרי ז' ימים תוך ל' צומה אפילו אם

היא אומרת שצריכה לאכול, כל זמן שאין לה צער גדול שיש לחוש לסכנה, או קצת חולה (מ"ב י"ד), אמנם הערוך השלחן (ס"ח) כתב דדברי הרמ"א לא נאמרו רק בימיהם אבל בזמנינו שנחלשו הדורות אין לה לצום תוך ל' יום כלל, ועל כל אחת לשאול לחכם.

מא. המפלת ל"ע לאחר מ' יום מהריונה יש לה דין יולדת לענין זה (באה"ל תרי"ז).

כדורים

מב. מי שצריך לבלוע כדורים כל יום לבריאות הגוף או הנפש, או כדי למנוע כאב ראש וכדומה, מותר לבלוע כדורים עם קצת מים מרים כגון תה חזק (באר היטב תקנ"ז סק"ז בשם הלכות קטנות), ועדיין נקרא שצם ויכול עדיין לומר ענגו, ולעלות לתורה.

רחיצה

מג. רחיצה בט' אב אסור אפילו בצונן, ולא נאסר אלא רחיצה של תענוג אבל אם הידים או הגוף מלוכלכים מותר לרחצן כפי הצורך כדי להעביר הלכלוך (ש"ע תקנ"ד ס"ט), ואם אין הלכלוך יורד אלא בסבון מותר אפילו עם סבון. מד. נוטלים ידים בבוקר ואחרי בית הכסא עד קשרי אצבעותיו (ש"ע תקנ"ד ס"ו). מה. חולה הנוטל ידיו לאכילה מותר לנטול כל היד דאין זו רחיצה של תענוג (שו"ת שבה"ל ח"ח קל"ט), וכן כהן הנוטל ידיו לנשיאת כפים (מ"ב תרי"ג סק"ז), והפוסקים ביארו שיש חילוק בין זה לנטילת ידים בבוקר (שו"ת שרגא המאירי ח"ה סי' מ"ד, שו"ת רבבות אפרים ח"א שפ"ד).

מו. כשמבשלים אוכל בט' באב מותר לשטוף ירקות או כלים כפי הצורך לצורך היום אפילו אם ממילא הידים נרטבות כי אין זו רחיצה של תענוג (מ"ב שם ס"ט), ויש שהקפידו ללבוש כפפות ואין זה אלא חומרא בעלמא.

מז. אין לטבול במקוה בט' באב, גם אלה שנוהגים לטבול בכל יום.

סיכה

מח. בט' באב אסור לסוך הגוף בכל דבר שדרכו לסוך בו, ועל כן אסור להשתמש בבושם [perfume]. ונחלקו הפוסקים אם מותר להשתמש בדאודורנט [deodorant] ללא ריח מאחר שאינו אלא להעביר הוזהמא, יש שהתירו (הגר"מ פיינשטיין והגר"ש איערבאך), ויש שאסרו (הגר"ש אלישיב). מט. משחה לצורך רפואה מותר, אבל משחה לעדן ולרכך העור אסור דהרי הוא בכלל איסור סיכה.

נ. ולכן אין להתאפר [makeup] או לצבוע את השפתים, חוץ מכלה לאחר נישואיה תוך שלשים יום [שנשאת לאחר ח' תמוז] שמותרת לרחוץ פניה ולסוך כדי שלא תתגנה על בעלה (מ"ב שם סק"ט).

מוצאי תשעה באב

קידוש לבנה

נא. במוצאי הצום מקדשין הלבנה (באר היטב תקנ"ט כ"ה בשם האר"י), והטעם הוא כי במוצאי ט"ב נולד משיח בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידיים להתחדש. הלוואי שנשמע ונתבשר בשורה זו.

נב. ועדיף קודם ללבוש נעלים ולטעום משהו ואח"כ יצא ויקדש הלבנה כי אין לקבל פני השכינה אלא כשהוא בשמחה ומבושם ובבגדים נאים.

יום עשירי

נג. בט' באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה של יום העשירי, ולכן נוהגים מקצת דיני אבילות גם ביום עשירי (ש"ע סי' תקנ"ח) וכיבואר, ואע"פ שנמצא שרוב ביהמ"ק נשרף בעשירי, מ"מ תיקנו חז"ל עיקר יום של אבילות בט' באב, משום שאז התחילו הפרענות (גמי תענית כ"ט ע"א, מ"ב סק"א).

נד. המחבר כתב, מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי וגם ביום עשירי (ש"ע שם), ומשמע שאיסור אכילת בשר ויין הוא כל יום העשירי, אבל לגבי שאר דברים, מבואר שמותרים לדעתו, וכך נוהגים אחינו בני הספרדים (שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט תשו"כ י"ו).

נה. **איסור עד חצות**. אמנם הרמ"א הביא שנוהגים איסור רק עד חצות של יום העשירי, ולא כל היום, וכן נוהגים איסור **רחיצה**, **תספורת** ו**כביסה** עד חצות היום של עשירי (מהרש"ל, מ"ב סק"ג), וכן עוד דברים הנהוגים בט' הימים, כגון **תיקון בגדים**, **לבישת בגדים מכובסים** ו**שמיעת מוזיקה** (מג"א, מ"ב סק"ב) נוהגין איסור עד חצות של י' באב.

נו. **לצורך גדול**. הנוסע למחרת תשעה באב למקום רחוק ולא יספיק לכבס בעשרה באב, במקום שעת הדחק יכול לכבס מיד במוצאי תשעה באב (הגר"ש וואנזר, קובץ מבית לוי בין המצרים עמ' לח), לסמוך על כמה פוסקים שס"ל שלא החמירו בשאר דברים חוץ מבשר ויין (מאמר מרדכי, שיחיו כנה"ג הובא בבאידל שם).

שיבונה בית המקדש במהרה בימינו אמן

נתרם ע"י
הרועה בעילום שמו
להצלחה מרובה
ונחת מכל יוצאי חלציו